

Aanbevolen

Inspirerende sprekers van deze tijd. Een beschouwing van TED(x) sprekers en in het bijzonder Frans de Waal

Suzanne van Veen

Op het VKJP-voorjaarscongres van 2013 was bioloog Frans de Waal een van de prominente sprekers. Hij nam ons in vogelvlucht mee door zijn onderzoekslijnen van de afgelopen jaren, waarbij hij thema's als empathie en zelfbewustzijn aanhaalde en dit illustreerde met beeldend materiaal. In 2007 werd hij door het Amerikaanse tijdschrift *Time* geplaatst in de 'TIME 100: The People Who Shape Our World'. Een eervolle plek tussen andere invloedrijke grote denkers van het moment. Luisteren naar een voordracht van een inspirerende spreker creëert een gevoel van verwondering, verbondenheid met een groter geheel en het maakt dat je met nieuwe energie ambities nastreeft. Een mooi platform waarin dit samenkomt is TED: een jaarlijks congres waar sprekers worden uitgenodigd om in 18 minuten de 'presentatie van hun leven' te geven. TED staat voor Technology, Entertainment en Design, maar de ondertitel 'ideas worth spreading' dekt wellicht beter de lading van de gemeenschappelijke deler. De sprekers zijn expert op een bepaald gebied en in staat die inhoud inspirerend over te dragen aan een publiek. Vanaf 2006 zijn de presentaties vrij beschikbaar op het internet. Daarnaast is vanaf 2009 een licentie vrijgegeven waarmee het voor andere landen mogelijk wordt om een conferentie te geven in de huisstijl van TED onder de noemer TEDx. Meer dan honderd landen hebben deze uitnodiging aangenomen en organiseren lokale TEDx-evenementen, verbonden aan een stad of onderwerp.

In deze 'aanbevolen' zullen een aantal sprekers die te gast zijn geweest bij TED of TEDx worden aangehaald. Ze zijn allemaal te vinden op www.ted.com/talks. We beginnen met de presentatie van Frans de Waal, die in 2011 bij TEDxPeachtree in Atlanta sprak.

Moreel gedrag bij dieren

Frans de Waal verricht onderzoek naar sociaal gedrag bij dieren, voornamelijk mensapen. Hij begon zijn onderzoek in Burgers' Zoo, waar hij een chimpanseekolonie bestudeerde. In zijn begintijden was hij geïnteresseerd in de manier waarop macht en agressie terug te zien zijn binnen een dergelijke kolonie. Hierna verschoof hij zijn focus naar verzoeningsgedrag, dat vaak volgt op conflicten, en zette hij zijn onderzoek voort in de Verenigde Staten.

De aanname is dat wanneer je een waardevolle relatie hebt met de ander en deze geschaad wordt door een conflict, je die relatie moet herstellen. De Waal stelt dat mensapen niet alleen betekenisvolle relaties aangaan met elkaar, maar ook emoties ervaren en handelen naar ethische principes, zoals mensen dat doen. Hij wijst daarbij twee belangrijke pijlers aan: wederkerigheid (rechtvaardigheid) en empathie (compassie).

Wederkerigheid illustreert hij door een filmpje van chimpansees die samenwerken door gelijktijdig aan een touw te trekken zodat een kist met eten verplaatst kan worden. Wanneer een van de apen geen honger heeft, is de hongerige aap zich ervan bewust dat hij zijn compagnon nodig heeft. Deze compagnon is op zijn beurt bereid om mee te werken, ook al heeft hij geen honger. Waarschijnlijk speelt hierbij wederkerigheid een rol: de hongerige aap zal de gunst op een dag mogelijk teruggeven.

Empathie, als tweede pijler, kan het beste worden omschreven door het vermogen om gevoelens van anderen te begrijpen en te delen. Een simpel, maar krachtig voorbeeld is het synchroon gapen. Apen die kijken naar een animatie -aap die gaapt, beginnen zelf ook al snel te gapen.

Een meer complexere vraag is of apen altruïstisch gedrag vertonen. Deze vraag werd geoperationaliseerd door een chimpansee te laten kiezen tussen twee tokens: een egoïstische keuze (waarbij alleen hijzelf eten zou krijgen) en een sociale keuze (waarbij hijzelf en een andere zichtbare chimpansee in de ruimte ernaast eten zou krijgen). Niet alleen de aanwezigheid, maar ook het gedrag van de andere chimpansee beïnvloedde de keuze in beide richtingen. Zo werd vaker pro-sociaal gekozen wanneer de andere chimpansee enkel de aandacht trok, maar minder vaak wanneer (agressief) druk werd uitgeoefend.

Een zeer grappig filmpje dat veel media-aandacht heeft gekregen toont een experiment waarin een rechtvaardigheidsgevoel bij kapucijneraapjes wordt getoetst. U moet dit filmpje zelf bekijken en derhalve zal ik de inhoud hier niet verder verklappen.

Inspiratie voor de spelkamer

De thema's die de Waal bestudeert zijn ook belangrijke thema's in de ontwikkeling van jonge kinderen. Experimentele psychologie wordt gekenmerkt door heldere hypothesen die gecontroleerd getoetst worden. De opzet maakt het mogelijk om na afloop de nulhypothese aan te nemen of te verwerpen. Dit denkkader kan goed van pas komen bij diagnostische vragen als: kan een kind al de aandacht voor een voorwerp delen met een ander? Verplaatst het zich in de ander? Kunnen emoties worden begrepen en hierop adequaat worden gereageerd? De manier waarop deze vragen worden getoetst in de spelkamer zijn bepalend voor de observaties en daarmee het diagnostisch beeld. De manier waarop de Waal experimenteel onderzoek opzet bij mensapen om zijn vragen te kunnen beantwoorden, kan hierbij zeker inspiratie bieden.

EMDR vs. zakkenrollen

Apollo Robbins wordt beschouwd als de grootste zakkenroller ter wereld en bespreekt bij TEDGlobal 2013 in Edinburgh de mogelijkheden om iemands aandacht te manipuleren. Hij beschrijft de beperkte capaciteit van aandacht aan de hand van een denkbeeldige bewakingsagent genaamd 'Frank' die huishoudt in je hersenen en die de camera's (ogen) en geluidsantennes (oren) bestuurt. Hij richt zijn aandacht voortdurend naar buiten, maar bij het ophalen van een herinnering wordt die aandacht naar binnen gericht. Frank zoekt dan denkbeeldig in het archief en moet tijdelijk de band even terugdraaien. Op dat moment ben je verminderd bewust van wat er 'buitenaf' gebeurt. Als zakkenroller maakt Robbins gebruik van die switch in aandacht door in een snel tempo vragen te stellen en technieken van afleiding te gebruiken. Hij illustreert dit door op het podium bij een vrijwilliger uit de zaal het horloge af te nemen en voorwerpen uit zijn zakken te stelen.

Het verhaal van Robbins kan in vakjargon ook worden omschreven als de beperkte capaciteit van het werkgeheugen. Het gelijktijdig uitvoeren van een tweede taak (informatie uit het geheugen ophalen: 'heb je kleingeld in je linkerzak zitten?') maakt dat je de eerste taak (opletten wat de 'zakkenroller' uitvoert) minder goed kan uitvoeren. Dit principe komt sterk overeen met de werkgeheugentheorie als verklaring voor het vervagen van herinneringen bij EMDR. Wanneer je naast het ophalen van een herinnering een tweede taak verricht, zoals oogbewegingen, dan moet je de aandacht verdelen en blijft er minder ruimte over voor levendige details van de herinnering. Als gevolg hiervan vervaagt het beeld en daalt de spanning die het beeld oproept.

Vragen naar nijlpaarden

Ernesto Sirolli was in 2012 spreker bij TEDxEQChCH in Christ Church, Nieuw Zeeland. Met humor en Italiaans temperament brengt hij zijn boodschap scherp over. In de jaren zeventig was hij betrokken bij technische samenwerkingsprojecten in verschillende Afrikaanse landen. Veel geld en mankracht was beschikbaar, maar toch zag hij ieder project

falen. Zo vertelt hij over een project in Zambia waarbij Italianen aan de lokale bevolking wilden leren hoe je voedsel moet telen. Met meegebrachte Italiaanse zaden voor tomaten en courgette werd een mooi stuk land aan de rivier beschikbaar gesteld voor het project. De lokale bevolking had geen interesse; zelf wanneer zij betaald werden om te komen, kwamen ze vaak niet opdagen. Tegen de tijd dat de tomaten groot, rood en rijp waren, kwam een grote groep nijlpaarden en at alles op. De Italianen waren totaal verrast, in tegenstelling tot de Zambianen, die vanwege de nijlpaarden het stuk land links hadden laten liggen. Zij hadden deze kennis niet gedeeld, omdat aan hen geen vragen waren gesteld. Met dit verhaal krijgt Sirolli bij het publiek de lachers op zijn hand en begint hij al snel aan het serieuze deel van zijn betoog. Het verhaal is illustratief voor het paternalistisch denkkader: westerlingen komen met vooraf gevormde ideeën en willen deze overdragen. Sirolli maakte op 27-jarige leeftijd een gedachteswitch en besloot enkel nog te luisteren naar anderen. Hij is de oprichter van het systeem *Enterprise Facilitation*. Het uitgangspunt is dat je nooit iets initieert of anderen probeert te motiveren, maar wacht tot anderen naar jou toe komen. Hij werkt een-op-een en noemt als kernwaardes vertrouwelijkheid en privacy. Door deze denk- en werkwijze heeft hij veel ideeën van jonge ondernemers mogen horen en faciliteren. Zijn systeem heeft inmiddels meer dan 40.000 projecten in 300 gemeenschappen ondersteund. Ook wij, goedbedoelende hulpverleners, kunnen iets leren van zijn verhaal. De eerste stap moet altijd zijn: luisteren. Daarna gaat het om – in de woorden van Sirolli - het opvangen van de passie, energie en verbeeldingskracht van de ander.

Boek lezen op zomerkamp

Een spreker die bij TED in 2012 getraakteerd werd op een staande ovatie, is Susan Cain. Op het podium bespreekt ze haar eerste zomerkampervaring, waar ze moest meedoen aan groepsactiviteiten en er geen plek was voor het lezen van een goed boek. Haar verhaal staat symbool voor een maatschappij waarin extravertie meestal wordt verkozen boven introversie. Cain legt uit dat introversie geen synoniem is voor verlegenheid, maar staat voor de manier waarop je reageert op (sociale) stimuli. Extraverts hebben veel stimuli nodig, terwijl introverts het meest alert en bekwaam zijn in een rustige, ingehouden omgeving. Om talent optimaal tot bloei te laten komen, moet een individu geplaatst worden in een stimulus-omgeving die bij hem past. De meeste scholen en bedrijven zijn echter zo vormgegeven dat mensen blootgesteld worden aan grote hoeveelheden stimuli.

Daarnaast heerst het idee dat creativiteit en productiviteit het beste worden ondersteund door groepswerken. Een treffend voorbeeld hiervan is de klassenopstelling op de basisschool: kinderen zitten in groepjes en worden steeds meer gestimuleerd om samen te werken aan opdrachten. Samenwerken kan volgens Cain leiden tot een verlies aan creativiteit en leiderschap. Het ligt in de aard van mensen om binnen groepen opvattingen van anderen over te nemen. Daarnaast worden vaak de meest dominante of charismatische personen gevolgd, terwijl het niet gezegd is dat zij de beste ideeën hebben. Het is volgens Cain vruchtbaarder om eerst eigen ideeën te ontwikkelen, in alle rust en los van groepsdynamica, om vervolgens samen te komen als een team. Ze ondersteunt haar verhaal met voorbeelden van bekende introverte religieuze of wereldleiders, met een historische verklaring en een krachtig persoonlijk verhaal.

Als therapeut kun je veel inspiratie opdoen uit haar verhaal. In hoeverre is onze diagnostische blik geënt op spraakzame kinderen waarbij het contact gemakkelijk is gelegd? Hoe beoordelen wij introverte kinderen die zich in de pauze terugtrekken en hun tijd alleen (willen) doorbrengen? Kun je over een therapie die vastloopt niet beter eerst zelf reflecteren (in de ‘wildernis’) alvorens het met een team te bespreken?

Het platform TED past goed bij de hedendaagse trend om een boodschap over te brengen in een kort, krachtig verhaal. Denk aan een programma als ‘de wereld draait door’ of het nieuwe initiatief van een online universiteit: de Universiteit van Nederland. Beide worden gekenmerkt door gastsprekers die in korte tijd een authentiek verhaal vertellen; overdracht van kennis ondersteund door de magie van *storytelling*.

Critici bepleiten dat niet de inhoud, maar de verhaaltechniek zélf centraal staat door de perfect gestileerde praatjes (Polak, 2013; Windhorst, 2013). De geloofwaardigheid van de opzweepende, wereldverbeterende verhalen zou samenvallen met de verteltechniek van de spreker. Deze stelling klinkt aannemelijk, maar is geen nieuw gegeven. Al eeuwenlang bereiken sterke sprekers in de politiek, religie of het onderwijs een groter publiek dan sprekers die moeite hebben met het overbrengen van een boodschap. Dat wil niet zeggen dat de inhoud van deze sterke sprekers niet deugt. Een goed verhaal verbindt en inspireert; zet de luisteraar aan om het verhaal weer op anderen over te dragen.

Zo werd tijdens het voorjaarscongres van de VKJP in de pauzes en lang daarna nog nagesproken over de voordracht van Frans de Waal. Mocht u er niet bij zijn geweest, bekijk het dan op TEDx. En als de weg naar dit platform toch gevonden is, wees dan niet bang om eens lekker te verdwalen en meegevoerd te worden door de grote stroom aan verhalen en ideeën.

Suzanne van Veen is GZ-psycholoog op de kinder- en jeugdafdeling van GGZinGeest en promovenda op de afdeling Klinische en Gezondheidspsychologie van de Universiteit Utrecht. Haar onderzoek richt zich op individuele toepassingen van EMDR door het bestuderen van onderliggende cognitieve processen. s.c.vanveen@uu.nl

Trefwoorden: Frans de Waal, TED

Samenvatting voor op de site:

Op het voorjaarscongres van de VKJP (2013) was bioloog Frans de Waal een van de prominente sprekers. Hij vertaalt grote vraagstukken, zoals het voorkomen van empathie bij mensapen, in experimentele studies en weet de uitkomsten hiervan helder over te brengen aan zijn publiek. Het luisteren naar een inspirerende spreker verrijkt, verbindt en zet aan tot het verder verspreiden van ideeën. Een platform waar dit samenkomt is TED (Technology, Entertainment en Design): een congres waar sprekers worden uitgenodigd om in 18 minuten de ‘presentatie van hun leven’ te geven. In deze ‘aanbevolen’ worden sprekers die te gast zijn geweest bij TED(x), waaronder de Waal, aangehaald.

Bronvermelding

Polak, N. (2013, 23 december). Hoe alles een verhaal is geworden. De Correspondent.

Cain, S. (2012, februari). The power of introverts [video]. Opgehaald van:

http://www.ted.com/talks/susan_cain_the_power_of_introverts.html

Robbins, A. (2013, juni). The art of misdirection [video]. Opgehaald van:

http://www.ted.com/talks/apollo_robbins_the_art_of_misdirection.html

Sirilli, E. (2012, september). Want to help someone? Shut up and listen! [video]. Opgehaald van:

http://www.ted.com/talks/ernesto_sirilli_want_to_help_someone_shut_up_and_listen.html

De Waal, F. (2011, november). Do animals have morals [video]. Opgehaald van:

http://www.ted.com/talks/frans_de_waal_do_animals_have_morals.html

Windhorst, D. (2013, oktober). Why you should never trust a TEDtalk [video]. Opgehaald van: http://www.youtube.com/watch?v=g_bVaZ-oQhw